

DÜNYA ÖRNEKLERİ İLE YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFLERİ

Gülsüm Gözde DURMAZ AYANOĞLU¹

Gümrük ve Ticaret Uzmanı

Birleşmiş Milletler tarafından 2012 yılının Uluslararası Kooperatifler Yılı olarak ilan edilmesi ile dünya genelinde kooperatiflerin önemine bir kez daha dikkat çekilmiştir. Söz konusu yıl kapsamında kooperatiflerin ekonominin her alanında faaliyet gösterebildiği ve bu sayede yerel kalkınmanın yükselmesinde son derece etkili olduğu gözler önüne serilmiştir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu' nun 1. Maddesinde(Resmi Gazete,1969);

“Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklık”

olarak tanımlanan kooperatifler, Uluslararası Çalışma Örgütü- ILO'nun kooperatiflerin teşviki hakkındaki 193 sayılı tavsiye kararının 2'nci paragrafında (ILO,2002) ise;

“Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilat”

olarak tanımlanarak sahip olduğu toplumsal kalkınmaya hizmete olan katkısını bir kez daha vurgulanmıştır.

¹ 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 2009 yılından bu yana Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nde Gümrük ve Ticaret Uzmanı olarak görev yapmaktadır. Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri konusunda uzmanlık tezi ve çeşitli makaleleri bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi Bankacılık Enstitüsü'nde Ticaret Hukuku Eğitimi almıştır. Polis Akademisi Tezli Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.

2012 yılının BM tarafından aynı zamanda Uluslararası Sürdürülebilir Enerji Yılı olarak da ilan edilmesi kooperatifler ile enerji kavramlarını bir kez daha aynı başlıkta anılmasını sağlamış ve bu iki kavramın tek bir çatı altında yürüttüğü faaliyetlere değinilerek toplumsal farkındalık yaratılmıştır. Bu sayede özellikle enerji alanında toplumsal farkındalık yaratan enerji kooperatiflerinin artmasına katkı sağlanmıştır.

Dünyada Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri

Ülkemizde her ne kadar yeni bir kooperatif türü olarak görülse de enerji kooperatifleri dünya genelinde gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok ülkede 1930'lu yıllardan bu yana uygulanagelen bir girişim modeli olmuştur. Özellikle 1929 yılında dünya genelinde yaşanan "Büyük Buhan" sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde enerji kooperatiflerinin kalkınma aracı olarak değerlendirmesi kooperatif modelinin başarısını ortaya koymuştur. Zira o dönem elektrik dahi olmayan kırsal bölgelere dönemin ABD Başkanı Roosevelt tarafından hazırlanan "*New Deal- Yeni Düzen*" Belgesi kapsamında alınan önlemler sonucunda kurulan enerji kooperatifleri aracılığı ile elektrik ulaştırılmıştır. O dönem temelleri atılan enerji kooperatifleri bugün kendisine ait %40'ın üzerindeki elektrik dağıtım ağı ile ABD genelinde 47 eyalette nüfusun %12'sini oluşturan yaklaşık 42 milyon Amerikan vatandaşına hizmet vermektedir².

Dünyanın birçok ülkesinde kooperatifler, yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimini teşvik etmek amacıyla uygulanan destek mekanizmaları sayesinde temiz enerji üretiminde faaliyet göstermektedir. Özellikle 70'li yıllarda meydana gelen petrol krizi nedeniyle enerji politikalarında yaşanan değişimler, insan varlığı için tehdit oluşturmaya başlayan çevre sorunları ve artan enerji fiyatları çevreye duyarlı vatandaşları bir araya getirerek yenilenebilir enerji alanında kooperatifleşmelerini sağlamıştır. Tarife Garantili Sistem (Feed-in Tariff) gibi başarılı teşvik mekanizmalarının da katkısı ile yenilenebilir enerji kooperatifleri, Almanya, İngiltere ve Danimarka başta olmak üzere Kanada, ABD, Avustralya gibi dünyanın gelişmiş pek çok ülkesinde kurulmaya başlamıştır. Bu alanda kooperatifleşmenin temeli toplumsal dayanışma bilinci ile hareket eden ülke halkının, yerel ihtiyaçlarını ve kendi enerji

²Veriler için; National Rural Electric Cooperative Association- NRECA,"Interactive Maps", 10.01.2014. <http://www.nreca.coop/about-electric-cooperatives/maps/>

bağımsızlıklarını kazanma isteğine dayanmaktadır. Ülkelerin yenilenebilir enerji politikaları ile ilgili yapı, ölçek ve üretimde kullandığı kaynakta önemli farklılıklar olmasına rağmen, kooperatifler enerji sektöründe diğer şirket türleri ile aynı koşullarda faaliyet gösterebilmektedir.

İngiltere

İlk kooperatifçilik adımları Robert Owen (1771-1858) ve William King (1786-1865) tarafından atılan ülkede, kooperatifçiliğin başlangıcı Rochdale’de kurulan tüketim kooperatifi ile olmuştur.

Kooperatifçilik konusunda yaşanan gelişmeler sonucunda 1852 yılında İngiltere’nin Kooperatif Kanunu olarak kabul edilen “İngiltere Sanayi ve İktisat Kuruluşları Kanunu (The Industrial and Provident Societies Act. 1852)”nun yürürlüğe girmesi ile daha önce dernekler yasasına tabi olarak kurulan kooperatiflere ayrı bir hukuki statü kazandırılmıştır. Söz konusu kanun, 2010 yılında yürürlüğe giren ve daha kapsamlı düzenlemeler içeren “Kooperatif, Toplum Faydacı Şirketler ve Kredi Birlikleri Kanunu (Co-operative and Community Benefit Societies and Credit Union Act-2010)” ile değiştirilmiştir(Ayanoğlu, 2013).

İngiltere’de devletin kooperatiflere müdahalesi en az düzeyde olmuştur. Bunun başlıca nedeni, toplumun kooperatifçilik bilincine ve yatırım yapma konusunda yeterli düzeyde eğitime sahip olması olarak gösterilmiştir. Böylelikle, kooperatifler ülkenin tüm iktisadi alanlarında faaliyet gösterebilmiştir(Ayanoğlu, 2013). Öyle ki, son 20 yıllık dönem içinde bu kapasite sayesinde yenilenebilir enerji alanında geliştirilen destek mekanizmaları dahi yürürlüğe girmeden, İngiliz kooperatifçiliği yenilenebilir enerji alanında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bugün İngiltere’de 2008’den bu yana %24’lük bir artış ile farklı yenilenebilir kaynaklarından enerji üretimi konusunda faaliyet gösteren 43 kooperatif bulunmaktadır. Ülke çapında bu kooperatiflere yerel halk tarafından 16 milyon £ yatırım yapılmıştır(Guardian Network, 2012).

Baywind Enerji Kooperatifi³

1990'lı yılların başında İngiltere'nin Cumbria kentinde kurulan Baywind Enerji Kooperatifi, 1997 yılında faaliyete başlayan Harlock Hill adındaki rüzgar çiftliği sayesinde üretilen 2500 kW elektrik ile bugün 1100 adet evin enerji ihtiyacını karşılamaktadır(Willis&Willis, 2012). 1300'den fazla ortağı olan kooperatifin hisseleri, iki rüzgar türbini projesinin finansmanı için gerekli olan 1,2 milyon £ seviyesine ulaşmıştır. Yenilenebilir enerji kooperatifi projesindeki tecrübelerine dayanarak Baywind, 2002 yılında rüzgar çiftliklerini teşvik etmek amacıyla Energy4All şirketini kurmuştur. Energy4All, yenilenebilir enerji alanında kurulacak olan kooperatiflere uzmanlık hizmeti sunabilmek için kendi alanlarında deneyimli olan kişileri bir araya getirerek kooperatiflere destek vermektedir. Şu an Energy4All çatısı altında faaliyet gösteren yedi kooperatif, 7000'in üzerinde kooperatif ortağı bulunmaktadır(Ayanoğlu, 2013).

Almanya

Dünyada çok amaçlı tarımsal kooperatifçilik hareketinin ilk öncüleri arasında yer alan Almanya bu alanda örnek teşkil eden ülkelerden biri haline gelmiştir(Bilek, 2012). 1889 tarihinde yürürlüğe giren ve zamanla çeşitli değişiklikler yapılan "Almanya Kooperatifleri ve İktisadi Kooperatifler Hakkında Kanun (Kooperatifler Kanunu - GenG)" ile kooperatifler, diğer şirket türlerinden farklı olarak ayrı bir hukuki konuma kavuşturulmuştur(Ayanoğlu, 2013). Alman kooperatifçiliğinde önemli bir yeri olan Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) ve Herman Schultze-Deltizsch (1808-1883) "Kendi Kendine Yardım", "Kendi Kendini Yönetim" ve "Kendini Denetim" olan Alman Kooperatif modelinin geliştirilmesinde etkin rol oynamıştır(Bilek, 2012). Temel prensip, bireysel faaliyetlerle gerçekleştirilemeyecek kolektif amaçların bireyler tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak olan Almanya'da, kooperatifler ekonominin önemli aktörleri haline gelerek birçok ülkede kooperatifçilik hareketi uygulamasının çıkış noktasını oluşturmuştur(Bilek, 2012). Daha ziyade kırsal kesimdeki çok amaçlı kooperatifler için geliştirilmiş olan model, daha sonra diğer kooperatifler için de uygulanmaya başlanmıştır. Bugün Almanya'da yaklaşık 5450 kooperatif ve yaklaşık 18 milyon kooperatif ortağı bulunmaktadır.

³Ayrıntılı bilgi için bkz. Baywind Energy Cooperative. Available at: http://www.baywind.co.uk/baywind_aboutus.asp

Almanya’da, günümüzde yenilenebilir enerji ile kooperatifçiliğin birleştirilmesi sayesinde yerel bir enerji devrimi gerçekleştirilmiştir(Ayanoğlu, 2013). Böylece ülke elektrik piyasasında büyük paylara sahip diğer şirket türlerinin tekelciliğine son verilmesi ve eşit şartlarda uygun fiyatlı enerji arzının gerçekleştirilebilmesi amacıyla yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimi teşvik edilmeye başlanmıştır(Ayanoğlu, 2013). Bu amaçla uygulamaya konan tarife garantili sistem ve dönüşüm projesi sayesinde yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji yatırımlarında kooperatiflerin en uygun girişim modeli olarak benimsenmesi sonucunda Almanya’da yerel bir enerji devrimi gerçekleştirilmiştir. Sadece 2011 yılında kurulan 250 kooperatifin 170’ini enerji kooperatifleri oluşturmaktadır(DGRV, 2012). Bugün yaklaşık 80.000 vatandaşın yenilenebilir enerji kooperatifi ortağı olduğu ve 500’den fazla kurulu enerji kooperatifinin bulunduğu Almanya’da, söz konusu kooperatifler sayesinde yenilenebilir enerjiye toplamda 800 milyon € yatırım yapılmıştır.

Greenpeace Enerji⁴

Almanya’da halkın sahibi olduğu rüzgâr tribünleri geniş bir alana yayılmıştır. Kooperatif sahibi organlar genellikle limitet şirket veya yerel halka yatırım olarak düşünülen kooperatif formundadır(Toke, 2008). Rüzgâr enerjisi kooperatifinden hisse almak bu nedenle yerel ve çevre dostu enerji üretimi için mali destek demektir. Greenpeace Enerji (Almanya) Almanya’nın 20.000 üye ve 100.000’den fazla müşteri (özel müşteriler ve işletmeler) ile en büyük kooperatiftir – ve söz konusu rakamlar artmaktadır(ILO, 2013). Aynı isimli sivil toplum örgütünden bağımsız olmasına rağmen Greenpeace her bir hisse değeri 55€ olan beş üyelik hissesine sahiptir.

Greenpeace Enerji’nin kurulma fikri herhangi bir kooperatifin kurulma nedeni ile aynıydı; *Pazarın sunmadığı bir hizmete erişim sağlamak*. Bu bağlamda, henüz hiçbir büyük dağıtıcı % 100 yenilenebilir enerji üretmeyi düşünmüyorken, Greenpeace enerjilerini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamak üzere değiştirebilecek 10.000 yurttaş bulmayı umuyordu(ILO, 2013).

⁴Ayrıca bkz. Greenpeace Energy.,About Us, 10.01.2014, <http://www.greenpeace-energy.de/ueber-greenpeace-energy/about-us.html>

Kooperatif rüzgâr tarlaları/rüzgâr tribünleri, fotovoltaik (Güneş Enerjisi) ve hidroelektrik ile böylece %100 yenilenebilir enerji üretmeyi sağlamaktadır. 10 yıldan daha uzun bir süredir, kooperatif üyelerine ve müşterilerine uygun fiyatla yenilenebilir enerji üretmekte ve enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Büyük olasılıkla, bu tür girişimlerde Alman hükümetinin son olarak aldığı nükleer enerji üretimini kademeli olarak azaltma kararı ile kooperatif girişimlerinde artış görülmesi olasıdır(ILO, 2013). Dolayısıyla, yenilenebilir enerji arzını düzenlemek daha önemli bir hale gelecektir.

SONUÇ

Söz konusu kaynaklara dayalı yerel ve yenilenebilir enerji yatırımlarının, ister küçük ister büyük ölçekte, ister şehir ister kırsal alanda olsun, imece usulünün bir ürünü olarak kurulan kooperatifler çatısı altında değerlendirilmesiyle;

- Enerjinin tüketileceği yerde üretilerek yerel kaynakların yerel halk tarafından kullanılmasına,
 - Enerji sistemimizdeki kayıp oranlarının azaltılmasına,
 - İstihdam oranında artışa,
 - Toplumun ekonomiye katılımına ve enerji konusunda söz sahibi olabilmesine,
 - Enerji piyasasındaki kartelleşmeye karşı dengeleyici bir alternatif oluşturulmasına,
 - Sermayenin tabana yayılmasına,
 - Yerel kalkınmaya,
 - Çevrenin korunmasına,
 - Ülke enerjisinin dışa bağımlılık oranlarının düşürülmesine
- önemli katkılar sağlanacaktır.

Girişimcilerin yatırımlarında sosyal sorumluluk bilincini göz ardı etmemeleri gerçeği, onların kooperatif işletme modelini yeniden keşfetmelerine ve faaliyetlerini bu iktisadi enstrümanla yürütmelerine yol açmıştır. Yenilenebilir enerji kooperatifleri bu anlayışın önemli bir ürünüdür. Bu bilinç ve anlayışla yenilenebilir enerji sektöründe kooperatifler aracılığıyla alternatif bir girişim modeli yaratılarak özellikle yerel ve yenilenebilir kaynakların bölge halkı tarafından değerlendirilmesi ve elde edilen kazançtan pay almaları sağlanmıştır.

Ülkemizde yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kurulması için öncelikli olarak toplumsal farkındalık yaratılması ve bu alanda kooperatifleşme bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlayışla, 17 Ekim 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı”⁵nda yer alan hedefler doğrultusunda Bakanlığımız Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan örnek anasözleşme⁶ ile ülke genelinde bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülmektedir. Bu ve benzeri çabalarla, enerji üretim ve tedarikine kooperatifler aracılığıyla bölge insanımızın katılımı sağlanarak bireysel tasarrufların ekonomiye kazandırılması ve enerji arzının artırılması ülkemizin geleceği adına önemli bir kazanım olacaktır.

⁵Ayrıca bkz. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,(2012). “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı”, http://koop.gtb.gov.tr/data/5208ef43487c8e1404428a02/strateji_belgesi%202007.11.2012.pdf.

⁶ Örnek Anasözleşme için bkz. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 10.01.2014, <http://koop.gtb.gov.tr/data/52b18e46487c8ec1a8fccebd/yenilenebilir%20enerji%20kooperatifleri%20anasozlesmesi.pdf>.

KAYNAKÇA

Ayanoğlu, G.G.,(2013). “Kooperatiflerde Toplumsal Sorumluluk İlkesi ve Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri”, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Baywind Energy Cooperative. Available at: http://www.baywind.co.uk/baywind_aboutus.asp

Bilek, A. (June 2012).“Revitalizing Rural Communities Through the Renewable Energy Cooperative”, Series on the German Energy Transition.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,(2012). “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı”, http://koop.gtb.gov.tr/data/5208ef43487c8e1404428a02/strateji_belgesi%202007.11.2012.pdf

DGRV - German Co-operative and Raiffeisen Confederation, (2012), “Energy Cooperatives; Citizens, Communities and Local Economy in Good Company”,10.01.2014, [http://www.dgrv.de/weben.nsf/272e312c8017e736c1256e31005cedff/41cb30f29102b88dc1257a1a00443010/\\$FILE/Energy_Cooperatives.pdf](http://www.dgrv.de/weben.nsf/272e312c8017e736c1256e31005cedff/41cb30f29102b88dc1257a1a00443010/$FILE/Energy_Cooperatives.pdf)

Energy4All, “About Us”, 11.01.2014, <http://www.energy4all.co.uk/aboutus.asp?ID=ABT1&catID=1>

Greenpeace Energy. About Us,10.01.2014,<http://www.greenpeace-energy.de/ueber-greenpeace-energy/about-us.html>

ILO:Providing Clean Energy and Energy Access Through Cooperatives, International Labour Office Cooperatives Unit (COOP) Green Jobs Programme, 2013.

ILO: Promotion of Cooperatives Recommendation, 2002. Available at: <http://www.ilo.org>.

National Rural Electric Cooperative Association- NRECA,”Interactive Maps”, 10.01.2014. <http://www.nreca.coop/about-electric-cooperatives/maps/>

Örnek Anasözleşme için bkz. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,10.01.2014,<http://koop.gtb.gov.tr/data/52b18e46487c8ec1a8fccebd/yenilenebilir%20enerji%20kooperatifleri%20anasozlesmesi.pdf>.

T.C. Resmi Gazete (1969). Kooperatifler Kanunu, 05.10.1969, sayı:13195,s.4-11.

Toke, D. et al.: “Wind power deployment outcomes: How can we account for the differences?”, in Renewable and Sustainable Energy Reviews (2008) Vol. 12, No. 4, May, pp. 1129 ff.

The Guardian Network, “The Communities Taking Renewable Energy Into Their OwnHands”,10.01.2014,
<http://www.theguardian.com/environment/2012/jan/06/communities-renewable-energy>

Willis, R.Willis, J. (2012). “Cooperative Renewable Energy in the UK; a Guide to this Growing Sector”, 09.01.2014, http://www.uk.coop/sites/default/files/renewableenergy_0_0.pdf.